

Şenkaya Yöresi'nde Bardız, Goşken ve Şabani Dokumaları

Ayşe Aslıhan ERGÜDER*

ÖZET

Erzurum'un kuzeydoğusunda yer alan Şenkaya, kendine has yöresel özellikleri olan düz dokumaları ile dikkat çekmektedir. Geometrik ve bitkisel desenlerin ağırlıklı olduğu yöre dokumalarında, Goşken, Gojgun, Şabani, Bardız gibi yöresel adlar kullanılmaktadır. Düz dokuma yaygıların malzemesi yündür. Siyah, kahverengi ve beyaz renkli yünler boyanmadan saf olarak kullanılır. Boyalar eskiden doğal malzeme ve bitkilerden elde edilmiş olup, günümüzde sentetik ve doğal boyalar birlikte kullanılmaktadır. Kırmızı, siyah, kahverengi, yeşil, turuncu ve beyaz renkler hakimdir. Kilimler tek şak olarak dokunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şenkaya, Kilim, Bardız, Goşken, Şabani.

1. Giriş

Geleneksel sanatlarımızın önemli bir kolunu halı, kilim, cicim, sumak, zili, tülü gibi kirkitli dokumalar oluşturmaktadır. Türklerin ana yurdu olarak kabul edilen Orta Asya ve civarı ile Anadolu'nun kuzeydoğu ve doğu bölgeleri, dokumacılık sanatının en yaygın merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kültürünün zengin bir motif katalogu niteliğindeki bu dokumalar üzerinde yeterli araştırmalar yapılmamış ve kayıt altına alınmamıştır.

Şenkaya yöresindeki düz dokuma örnekleri, genellikle evlerde ve camilerde tespit edilmiştir. Araş-

Bardız, Goşken and Şabani Weavings in the Şenkaya Region

ABSTRACT

Şenkaya is a district of Erzurum. Besides having some local characteristics peculiar to themselves, the flat weavings in Şenkaya have some common characteristics with the other coverings in Anatolia. Geometrical designs have been used in the local weavings and some local names such as Goşken, Gojgun, Şabani, Bardız have been given to them according to the techniques of weavings. Flat weavings are generally made from wool. Wool which is black, brown and white in colour is used purely without being dyed. In the past, dyes used to be made from herbal and naturel dyes, but nowadays generally, synthetic dyes are in use. Red, black, brown, green and white colours are dominant in these weavings. They are weaved in one fragments.

Keywords: Şenkaya, Kilim, Bardız, Goşken, Şabani.

tırma neticesinde elde edilen örnekler geleneksel özelliklerinin yanı sıra, yöresel özelliklerinin de ortaya çıkarılmasına imkân sağlamaktadır. Düz dokuma yaygılarının diğer Anadolu ve Anadolu dışı dokumalarıyla karşılaştırma imkânı sağlaması açısından önemlidir. Yörede tespit edilen dokuma örneklerinin teknik, kompozisyon, renk, malzeme ve motif açısından değerlendirilmesi, geçmişle bağlantılarının kurulması ve devamlılığının sağlanması açısından önem arz etmektedir.

2. Şenkaya Yöresi Dokumaları

Bağlı bulunduğu Erzurum İli'nin kuzeydoğusunda yer alan Şenkaya İlçesi, doğu sınırlarını teşkil eden Allahuekber Dağları'nın batı eteklerinde kurulmuş-

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Halı Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı, Erzurum e-posta: ayseaslihan@hotmail.com

Foto 1. Bardız'dan görünüm

tur. Doğusunda Selim, güneyinde Sarıkamış, güneybatısında Narman, batıda Oltu, kuzeyde Olur, kuzeydoğusunda Göle ilçeleriyle çevrilmiştir.¹ (Foto 1.)

Şenkaya ilçesi tarihi süreç içerisinde farklı milletlerin egemenliğinde kalmıştır. Yavuz Sultan Selim Çaldıran Zaferi'ne giderken Erzurum'u Akkoyunlulardan alıp, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katmasıyla yöre Osmanlı egemenliğine girmiştir.²

1942 idari teşkilatında Kars'ın Sarıkamış ilçesine bağlı bir nahiye olan Bardız (Gaziler), 1946'da Şenkaya'ya bağlı olarak Kars idari teşkilatından ayrılarak Erzurum'a bağlanmıştır.³

"Bar-diz" kök olarak 2 kelimededen oluşmuş olup, kelime manası olarak, "zengin bol ürünleri olan kale", Kaşgarlı Mahmut'un "Divanü Lügat-it Türk" sözlüğünde Bardız/ Barduz/ Borduz, kelimesi "bahçe ve bostan" anlamlarına gelmektedir.⁴

Yöre halkının gelir kaynağı tarım, hayvancılık ve kilim dokumacılığıdır. İlçede kilim dokumacılığı bilhassa Bardız'da, daha önce bağlı bulunduğu Sarıkamış ve ona bağlı köylerde yaygın olarak dokunmakta ve ününü yurt düzeyinde duyurmuş **Bardız Kilimi** olarak tanınmaktadır. Geometrik ve bitki desenlerinin ağırlıklı olduğu yöre dokumaları, Goşgen, Gojgun, Şabani, Bardız gibi yöresel adlar taşımaktadır. Dokumalarda kilim, cicim ve zili teknikleri görülmektedir.

Bardız'da kilim dokuması çok eski tarihlere dayanır. Erzurum Vilayet Salnamesinde (Salname-i Vilayet-i Erzurum) Bardız, Narman ve Penek bucaklarında her nevi kilim dokunduğu ve Oltu ilçesinde satıldığı bildirilmektedir.⁵

Bardız kilimlerinde görülen iki özellik dikkat çekicidir. Birincisi Osmanlı Saray kilimleri ile aynı karakterde dokunmuş stilize edilmiş bitki motiflerinin yer aldığı kilimler, ikincisi doğal görünümlü iri güllerin meydana getirdiği kompozisyonlardır. Kilim desenlerinde kullanılan başlıca motif "gül"dür. Bazı örneklerde kufi yazılı ayetler ve methiyeler göze çarpar. Kuş, geyik, aslan, koçbaşı gibi figürlü kompozisyonlarla, geometrik motifler kullanılır.

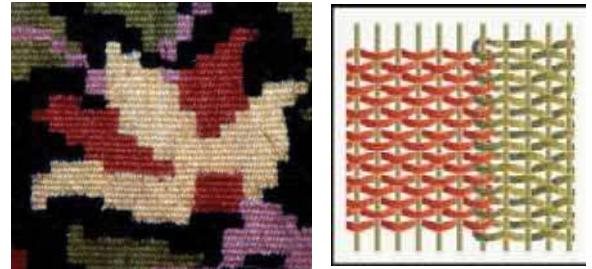

Foto 2. Bardız Kilimlerinde uygulanan farklı renkteki atıkların desen sınırlarında aynı çözgüden dönmesiyle oluşan "İliştirme Tekniği".

Kilimler, "ıstar" denilen ağaç tezgâhlarda, yün çözgü üzerinde dokunur. İki tarafı ok ucu şeklinde ortası yontularak düzgün biçimlendirilmiş "ve-reb" adı verilen bir araçla atıkların çözgü ipleri arasından kolayca geçirilmesi sağlanır. Değişik renk ve motif alanlarının çözgü üzerinde birbirine bağlanırken oluşturdukları aralıklara "zenk" adı verilmektedir. Bordür kısmında ilişirme tekniği uygulanarak boşluk bırakılmaz. (Foto 2.) Bu teknik Osmanlı Saray Kilimleri ve Bardız kilimlerine özgü bir dokuma özelliğidir. Dokuma sık ve düzgündür. 4-5 sırada bir kirkitenerek atıkların düzgün yerleşmesi sağlanır. Bardız kilimi köşe-göbekli, raporlu düzenlenmiş kompozisyonları ile dikkat çeker. Tıpkı halıda olduğu gibi ortada bir göbek, köşelerde çeyrek göbek ve bordür yer alır. Bazı düzenlemelerde bordür yer almaz ve motifler diyagonal olarak düzenlenerek tüm zemini dol-

¹ T. Akgün, *Erzurum*, İstanbul 1955, s.15.

² T. Aşıroğlu, *Erzurum İli Tarihi*, C. I., Erzurum, 1972, s.13.

³ *Erzurum Vilayeti*, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1960, s.36.

⁴ *Divan-ı Lügat-ı Türk* (Besim Atalay Tercümesi), Ankara, 1939, C. I, s. 457.

⁵ Neriman Kırzioğlu, "Bardız Kilimleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongre Bildirileri*, C.5, Ankara 1985, s.90. *Salname-i Vilayeti Erzurum*, H. 1228 (M. 1871), Erzurum Vilayet Matbaası, s.163.

durmaktadır. Şayet iç bordür ve köşe desen birleşiyorsa buna yörede "sulu köşe" denilmektedir. Bordür "yelen", göbek ise "top" olarak isimlendirilmektedir. Son dönemlerde yapılan natüralist tarzdaki kompozisyonlarda "müzeyyenin topu" olarak adlandırılan desen çok yaygındır. Bu desenler kanaviçe örneklerinin kilime aktarılması ile oluşturulmuştur.

Motif ve desenler yöre insanının duygu, düşünce, özlem ve tabiata olan düşkünlüğünün bir ifadesidir. Yörede kilim desenlerine "Güllü top", "Gelin Tacı" v.b isimler verilmektedir.⁶ Kompozisyonlarda bitki motiflerinin yanı sıra hayvan motifleri de yer almaktadır. Genellikle zemin siyah olup, tek şak olarak dokunur.

Bardız kilimlerinin benzer örnekleri, aynı boyların dağılım yörelerinde görmek mümkündür. Kars ve Ardahan yöresinde görülen örnekler "Bardız Kilimi" olarak bilinip dokunmaktadır. İğdir yöresinde dokunanlar ise Karabağ ve Osmanlı saray kilimleri olarak isimlendirilmektedir. Sakarya Kaynarca yöresinde dokunanlara ise genelde "Güllü Kilimler" olarak adlandırılır. Bardız ve çevresinden yıllar içerisinde göç eden insanlar gittikleri yeni mekânlarında da bu geleneklerini devam ettirmişlerdir. Anadolu dışında yaşayan Türk boylarının dokudukları en güzel örnekleri ise Azerbaycan Karabağ'da, Moldovya Gagavuz Türklerinde ve Kosova-Üsküp yörelerinde rastlanır.

Yapılan araştırmalar sırasında yakın yıllara kadar doğal boyacılığın devam ettiği yörede, bugün halk arasında kök boya şeklinde bilinen doğal boyacılık nadiren yapılmaktadır.

Şenkaya yöresinde boyama işlemi iki şekilde uygulanmaktadır.

1- Bitkisel ve sentetik boya karışımı suretiyle renk elde edilmesi.

2- Yalnız sentetik boyalar kullanılarak renk elde edilmesi.

Bugün nadiren de olsa boya işlerinde kullanılan bitkiler sütleğen, ceviz kabuğu, sığır kuyruğu, nar kabuğu, soğan kabuğu, vb. kullanılmaktadır. Şenkaya ve çevresi doğal boya maddesi açısından geniş bir potansiyele sahiptir.

Şenkaya ilçe merkezi ile bazı çevre köylerinde dokunan motif, renk, kompozisyon ve teknik açıdan orijinal nitelikte olan, halk arasında "Goşken Kilimleri" olarak adlandırılan dokumalarda yer almaktadır. Yörede daha çok kilim ve cecim/cicim tekniği görülür. Goşken Kilimleri yatay eksenli kompozisyon olup, üst üste sıralanmış bantlar şeklinde görülür. Yer yaygısı olarak kullanılan Goşken dokumalarda geometrik motifler hakimdir. Şenkaya yöresindeki kilim ve cecim teknik açıdan farklı olsa da "kilim" adıyla tanınır.

Geometrik motiflerin ağırlıkta olduğu bu dokumaların çözgü ve atkılarında yün kullanılmaktadır. Bardız Kilimi kadar önemli olan fakat fazla duyulmamış Goşken Kilimi'nin kökeni kesin olmamakla birlikte, yörede hüküm sürmüş olan Saka Türkleri'ne kadar uzanmaktadır. Ev ihtiyaçlarında kullanılmak ve gelin olacak kızların çeyizlerine konmak amacıyla dokunan, ticari amaç içermeyen Goşken Kilimi, günümüzde nadiren yapılmaktadır. Cicim tekniğinin kullanıldığı örnekler yöre halkı tarafından "goşken kilimi" olarak tanımlanmaktadır.

Kilimler, ağaç tezgâhlara çözülmüş yün çözgü üzerine yün iplikler kullanılarak dokunur. Dokuma yapılan diğer yörelerde olduğu gibi Şenkaya'da da ilkbahar ve sonbahar aylarında koyun, kuzu kırkımı yapılarak, yapağı (yün) tokaçlarla bol suda yıkanır. Yıkanan yünler gölgede kurutulur, "didme" denilen işlemle yünler birbirinden ayrılır. Yün taraklandıktan sonra "kelep" haline getirilir. Yünün iplik haline getirilmesinde "teşi" kullanılmaktadır. Kilimde kullanılan dik iplere "eriş", yan iplere "argaç" ve desen ipine "yüz ipi" denilmektedir. Çözgü, atkı ve nakış ipi çift bükümlüdür. Düz dokuma yaygılarının malzemesi yündür. Goşken dokumalarında, "tahta" adı verilen 30-35 cm. enindeki şeritlerde sık motifli cicim tekniği uygulanmaktadır. 5-7 cm. enindeki "dolma çubuk" olarak adlandırılan ince şeritler üzerinde düz bez dokuma üzerine seyrek motifli cicim tekniği görülmektedir. Dolma çubukların üzerinde renkli iplikten yapılmış baklava şeklinde motifler göze çarpar. Kilimin her iki başında saçaklar ve saçak başlarında örgülü uzantılar bulunur.

Şenkaya yöresinde yaygı amacıyla kullanılan Goşken dokumaları tek parça (şak) halinde dokunmaktadır. Düz dokuma yaygılarının malzemesi yündür. Siyah, kahverengi ve beyaz renkli yünler boyamadan saf olarak kullanılır. Boyalar eskiden doğal malzeme ve bitkilerden elde edilmiş olup, günümüzde sentetik ve doğal boyalar birlikte kullanılmaktadır. Kırmızı, siyah, kahverengi, yeşil ve beyaz renkler hâkimdir. Kilimler tek şak (parça) halinde dokunmaktadır. Kilimde genellikle geometrik motifler kullanılır. Motif olarak pıtrak, göz, çengelli baklava, çakmak motiflerine yer verilir.

Şenkaya Yöresi'nde "Şabani" denilen cecim türü, Aşağı Karacasu, Doğanköy, Süngübayır köylerinde dokunmaktadır. "Kuy" adı verilen özel ağaç tezgâhlarda dokunan ince bir tür cecimdir. Genellikle yük örtüsü olarak kullanılır. Oldukça ince eğrilmiş yün iplikten 40-50 cm. en ve 3,5-4 m. boyunda şaklar halinde yapıp, daha sonra birleştirilir. Kilim zemininde genellikle siyah ve koyu kırmızı tonlar kullanılır. Seyrek motifli ve sık motifli cecim tekniği uygulanır. Dokumalar üzerinde motif olarak bereket, göz, muska, çengel motiflerine rastlanır. Diyagonal olarak düzenlenmiş kompozisyonlarda, irice yapılmış bereket motifleri dikkat çeker.

⁶ Neriman Görgünay, Kızıoğlu," XVI-XVII: yüzyıl Saray Kilimlerinin Bardız, Karabağ, Moldovya/Komrat ve Benzeri Bulgaristan'da Devam Edegele Benzerleri" V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Maddi Kültür Sektör Bildirileri, Ankara 1997, s.252.

Foto 3. Bardız Kiliminin Dokunuşu

Foto 4. Karabağ Kilimi

Foto 5. Yazılı Kilim Orijinal (N.Görgünay)

Foto 5. Çizim 1. Yazılı Kilim Çizim (N.Görgünay)

Katalog No	1
Fotoğraf No	5
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya / Bardız
Dokuma Türü	Kilim
Bulunduğu Yer	Sarıkamış/ Karakurt Köyü
Dokunduğu Tarih	1927
Ebatları (En / Boy)	183x220 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Kilim
Üretim Tipi (Cinsi)	Duvar Kilimi
Kullanılan Malzeme	
Çözgü – Atkı	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, turuncu, yeşil, lacivert, mavi, beyaz, sarı
Dokuma Tekniği	İliksiz Kilim

Dokumanın Tanımı

Zennure Karakurt tarafından dokunan bu örnek; tarihi bir nitelik taşıması, üzerindeki kompozisyon ve motifleri açısından önemlidir. 1918'de Kars, Ardahan, Batum'un (üç sancağın) kırk yıllık Rus işgalinden kurtuluşunu anlatan kufi yazılı kilimdir.

1920'de Ardahan ilini Oltu ilçesine bağlayan ve 14 köyü bulunan Bardız, 1927'de Ardahan ilinin kaldırılması üzerine, Kars'ın Sarıkamış ilçesine bağlanmıştır. 1947'de Sarıkamış'tan alınarak Erzurum'un yeni kurulan Şenkaya ilçesine dâhil edilmiştir. Bu kilim, Sarıkamış Harekâtı'nda Türk Ordusu'nun zaferine inanan, Rus işgali altında yaşayan yöre insanının, bu duygularını kilimlere de yansıttığının bir göstergesidir. Kilim, Enver Paşa'ya hediye edilmek üzere yapılmış fakat verilememiştir. Kilim üç bordüre sahip olup, ortasında methiyeler alan köşe göbekli düzenlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Tarihi kilim Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir.

Foto 6. Bardız Kilimi Orjinal

Foto 6. Çizim 2. Bardız Kilimi Çizim

Katalog No	2
Fotoğraf No	6
Dokunduğu Yer (Yöre)	Kars
Dokuma Türü	Kilim
Dokunduğu Tarih	20.yy.
İnceleme Tarihi	03.08.2008
Dokunduğu Yer	Sarıkamış / Yeniköy Camii
Ebatları (En / Boy)	200x355cm
Dokumanın Yöresel Adı	Kilim
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Yeşil, kırmızı, bordo, siyah, mavi, bej, pembe
Dokuma Tekniği	İlikli-iliksiz

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formlu örnek, Sarıkamış / Yeniköy Camii'nde tespit edilmiştir. Dokuma, 200x355 cm. ölçülere sahiptir. Yer yaygısı olarak dokunmuştur. Bir geniş ve bir dar olmak üzere, iki bordüre sahiptir. Siyah zeminli geniş bordür üzerinde "gül demetleri" dallar üzerinde sıralanmıştır. Bej rengindeki dar bordür üzerinde küçük "kiraz" motifi görülür. Bitkisel motiflerin hakim olduğu örnekte, siyah zemin üzerine yerleştirilmiş "gül buketleri" dikkat çeker. Yörede farklı renklerin birleşme noktasına "zenk" adı verilmektedir. Arada kalan boşlukların bazıları, iliksiz kilim tekniğinde yok edilmiştir.

Kilimin çözgü ve atkısı yündür. Yünlerde sentetik boya kullanılmıştır.

Kilimde yeşil, kırmızı, siyah, pembe, bordo ve bej renkler görülür.

Foto.7 Bardız Kilim Seccadesi Orjinal

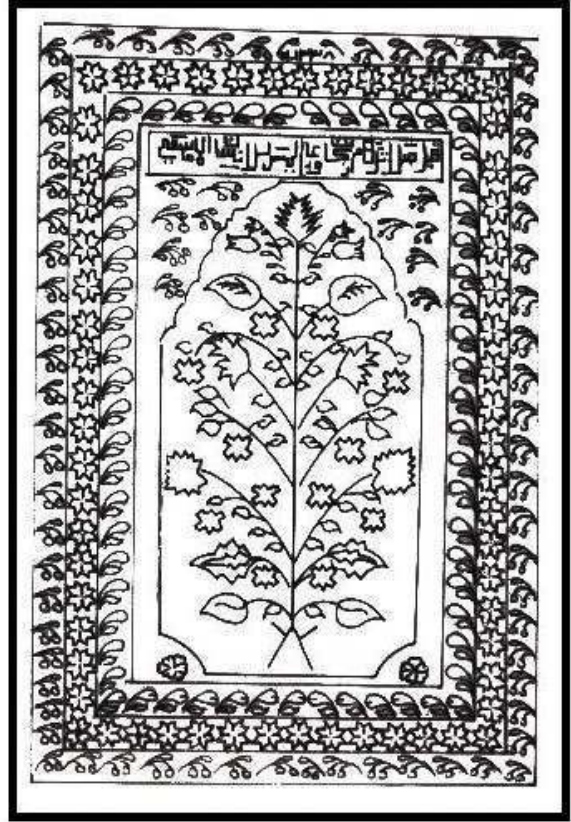

Foto.7 Çizim 3. Bardız Kilim Seccadesi Çizim

Katalog No	3
Fotoğraf No	7
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya / Bardız
Dokuma Türü	Kilim
İnceleme Tarihi	29.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya Müftülüğü
Dokunduğu Tarih	H. 1338/ M.1919
Ebatları (En / Boy)	140x200 cm
Dokumanın Yöresel Adı	Bardız seccadesi
Üretim Tipi (Cinsi)	Seccade
Dokuma Tekniği	İliksiz kilim
Kullanılan Malzeme	
Çözgü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, kahverengi, yeşil, sarı, pembe, turuncu, lacivert, beyaz.

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen forma sahip örnek Şenkaya-Bardız yöresine aittir. Tek mihraplı, bitkisel motiflerin hakim olduğu dokuma, orjinal Bardız kilimidir. Orta zemin kahverengi olup üzerinde yaprak ve çiçeklerle bezeli "hayat ağacı" motifi bulunur. Mihrabın üst kısmında kufi yazılı ayet bulunmaktadır. 3 bordürden oluşmaktadır. İç bordürde yaprak motifleri, orta bordürde "yıldız", dış bordürde ise "meyve dalları" yer almaktadır. Lacivert zeminli iç bordürde üzerinde yeşil ve beyaz yapraklar üst üste sıralanmıştır. Orta bordür zemini beyaz olup yeşil ve kırmızı renkli "yıldız" motifi görülmektedir. Kahverengi zeminli en dış bordürde kırmızı saplı, turuncu meyveli ve beyaz yapraklı bitkisel motifler dikkat çeker. Yünleri boyamada kök boya kullanılmıştır. Atkı ve çözgüsü yündür. Bardız kilim seccadesinde, birbiri arasından geçirilmesiyle oluşturulan 'iliştirme tekniği' uygulanmıştır.

Foto 8. Bardız Kilimi Orjinal

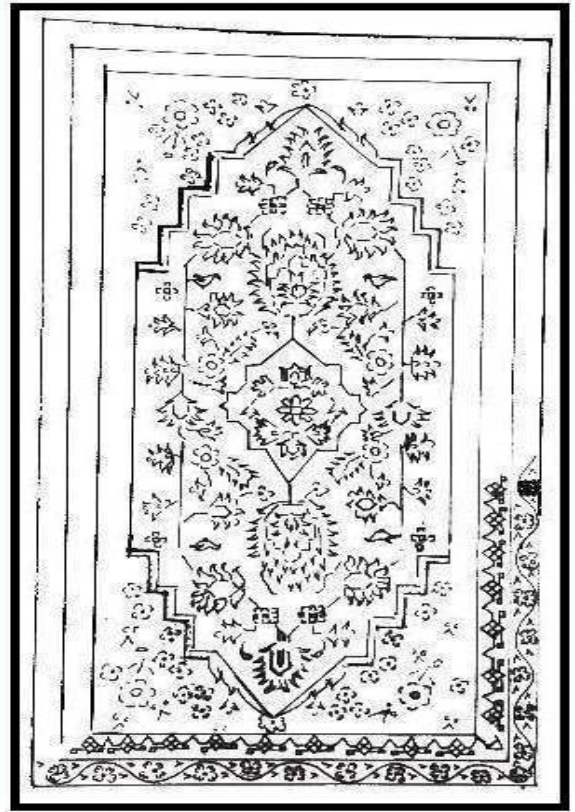

Foto 8. Çizim 4. Bardız Kilimi Çizim

Katalog No	4
Fotoğraf No	8
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya Bardız
Dokuma Türü	Kilim
İnceleme Tarihi	08.08.2004
Bulunduğu Yer	Oltu /İpekçayır Köyü
Dokunduğu Tarih	20.yy
Ebatları (En / Boy)	220x400 cm
Dokumanın Yöresel Adı	Bardız kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Dokuma Tekniği	İliksiz
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, gri, kahverengi, siyah, pembe, kirli sarı

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formlu örnek, Şenkaya-Bardız yöresine aittir. Çift tarafta basamaklı mihrap bulunmaktadır. Ortada göbek yer alır. Bitkisel motifler hakimdir. Dikey eksenli kompozisyonun orta zeminini kırmızıdır. Birbirine bağlı bitkisel motiflerin yer aldığı kompozisyonda "hatai", "yaprak" ve "gonca" motifleri dikkat çeker. Altıgen göbekte, yavruağzı zemin üzerinde "çiçek" ve "yaprak" motifleri bulunur. Köşelerdeki gri zeminli boşluklarda "çiçek" motifi yer alır. İki bordürü bulunmaktadır. Siyah zeminli bordürü "çiçek" motifi çevrelemektedir. İkinci bordürde kahverengi zemin üzerinde dal üstünde "çiçek" motifi görülür. Atkı ve çözgüsü yündür. Kök boya kullanılmıştır. İliksiz kilim tekniği kullanılmıştır.

Foto 9. Bardız kilimi Orjinal

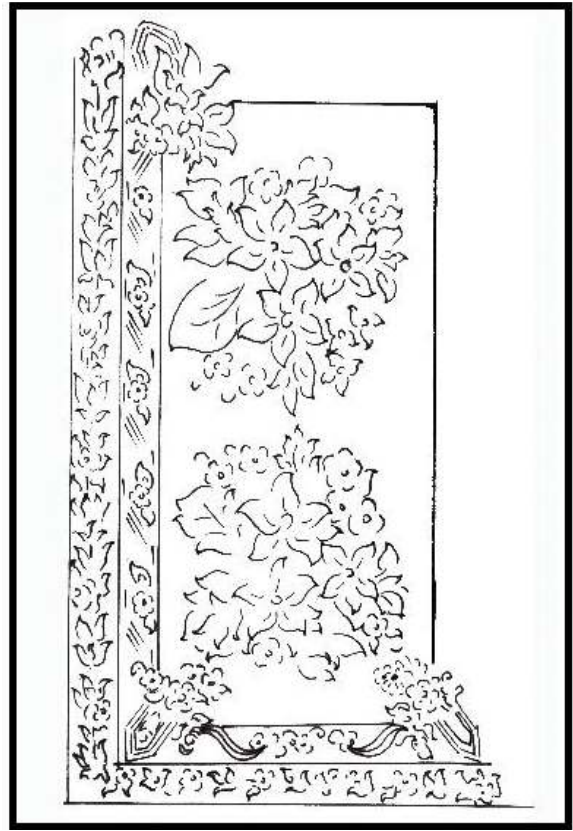

Foto 9. Çizim 5. Bardız kilimi Çizim

Katalog No	5
Fotoğraf No	9
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya/ Bardız
Dokuma Türü	Kilim
İnceleme Tarihi	08.08.2004
Bulunduğu Yer	Bardız
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	150 x 300 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Bardız kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Dokuma Tekniği	İlikli
Kullanılan Malzeme	
Çözü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Siyah, kırmızı, yeşil, firuze, beyaz, koyu mavi.

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formlu örnek, Bardız yöresine aittir. Tek şak olarak dokunmuştur. Ortada göbek şeklinde iki büyük gül demeti yer almaktadır. Siyah zemnlidir. Köşelerde gül buketine yer verilmiştir. İki bordürden oluşmaktadır. Bardız kilimlerine özgü bir dokuma görülür. Farklı renklerin birleşme yerlerinde aralıklar meydana gelir. Bu aralıklara yörede 'zenk' adı verilmektedir. Orta zemin siyah olup, iki büyük çiçek buketi ile kenarlarda iki bordüre yer verilmiştir. Beyaz zeminli iç bordürde dal üzerinde çiçek motifi bulunmaktadır. Siyah zeminli dış bordür üzerinde çiçekler sıralanmıştır. Atkı ve çözgüsü yündür. Kök ve sentetik boya birlikte kullanılmıştır. İlikli kilim tekniği kullanılmıştır.

Foto 10. Bardız Kilimi Orjinal

Foto 10. Çizim 6. Bardız Kilimi Çizim

Katalog No	6
Fotoğraf No	10
Dokuma Türü	Kilim
Dokunduğu Yer	Selim /Alisofu Köyü Camii
İnceleme Tarihi	23.07.2008
Dokunduğu Tarih	20.yy
Ebatları (En / Boy)	124x225cm
Dokumanın Yöresel Adı	Kilim
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Kullanılan Malzeme	
Çözgü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Yeşil, pembe, kırmızı, siyah, kahverengi, mor, beyaz
Dokuma Tekniği	İlikli

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen forma sahip örnek, Selim / Alisofu Köyü Camii'nde tespit edilmiştir. Dokuma, 124x225 cm. ölçülere sahiptir. Yer yaygısı olarak dokunmuştur. Sarıkamış'ta dokunan Bardız kilimlerinin etkisi altındadır. Dokumada bitkisel motifler hâkimdir. İki bordüre sahip örneğin dış bordürünü, siyah zemin üzerinde "çiçek" motifleri çevrelemektedir Bej rengindeki geniş bordür zeminini, "çiçek" motifleri çevreler.

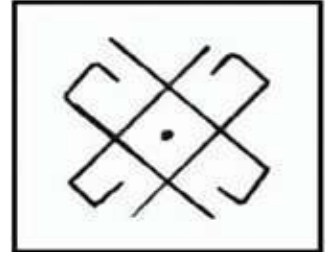
Siyah zeminli kompozisyonun ortasında "gül buketi", köşelerde ise "çiçek" demetlerine yer verilmiştir. Yörede "sulu köşe" denilmektedir.

Örneğin, çözgü ve atkısı yündür. Dokumada, ilikli kilim tekniği uygulanmıştır. Yünlerde sentetik boya kullanılmıştır. Kilimde, yeşil, pembe, kırmızı, siyah, kahverengi, mor ve beyaz renkler görülür.

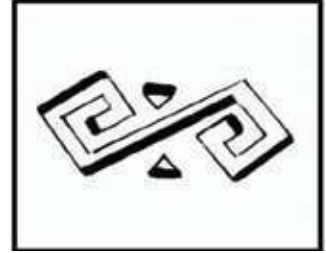

Foto 11. Goşken yeryağısı Orjinal

Baklava

Çakmak

Pıtrak

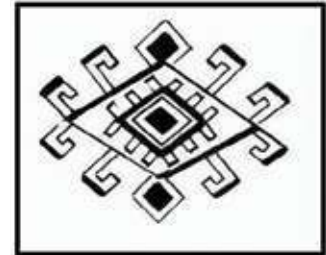

Foto 11. Çizim 7. Motif çizimleri

Katalog No	7
Fotoğraf No	11
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	29.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya Merkez Camii
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	160x300 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Goşken kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yağısı
Dokuma Tekniği	Düz bez dokuma, sık, seyrek motifli cicim
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, yeşil, siyah, sarı, beyaz.

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formdaki örnek, orijinal Şenkaya dokumasıdır. Yörede 'Goşken kilimi' olarak adlandırılmaktadır. Geometrik motifler ile kırmızı, sarı, yeşil, siyah renkler hakimdir. Sekiz tane "tahta" denilen kalın şeritli kısım mevcut olup, altı tane "dolma çubuk" denilen birbirine paralel yerleştirilmiş ince şeritler yer almaktadır. Düz bez dokuma üzerine sık motifli cicim tekniği uygulanmıştır. Dolma çubuk üzerinde "seyrek motifli cicim" tekniği görülür. Çeşit ipi ve çözgüsü yündür, kök boya kullanılmıştır.

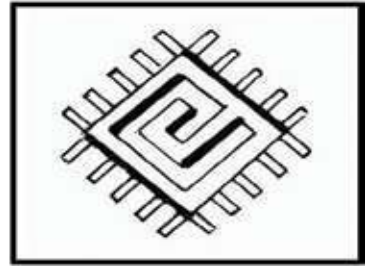
Tahta denilen geniş bölümde çengelli baklava motifleri görülür. Yörede dolma çubuk denilen bantlarda ise bereket, pıtrak, çakmak motifleri bulunur. Aralarda motifsiz bırakılmış bantlar mevcuttur.

Foto 12. Goşken yeryağısı Orjinal

Baklava

Pıtrak

Foto 12. Çizim 8. Motif çizimleri

Katalog No	8
Fotoğraf No	12
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	29.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya Merkez Camii
Dokunduğu Tarih	20.yy
Ebatları (En / Boy)	160x300 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Goşken kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yağısı
Dokuma Tekniği	Düz bez dokuma, sık-seyrek motifli cicim
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Sarı, siyah, beyaz, pembe, açık yeşil, açık mavi, kırmızı

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen forma sahip dokuma, Şenkaya 'goşken kilimi'dir. Yer yağısı olarak yapılmış dokumada geometrik motifler hakimdir. Atkı ve çözgüde yün kullanılmıştır. Üzerinde pıtrak ve çengelli baklava motifleri görülür. Birbirine paralel yatay şekilde üst üste dizilmiş dört geniş tahta bölümü mevcuttur.

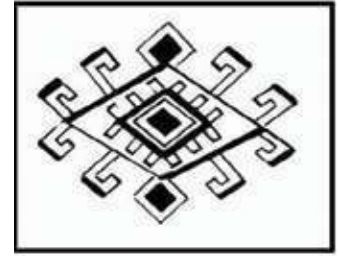
Dolma çubuk denilen ince şerit otuz beş tane'dir. 'Tahta' denilen bölümde sık motifli cicim tekniği uygulanmış olup, kırmızı zeminlidir.

İnce şeritlerde siyah, beyaz, sarı ve pembe renk kullanılmıştır. Seyrek motifli cicim tekniğinde pıtrak motifleri sıralanmıştır. Doğal boya ve sentetik boya birlikte uygulanmıştır.

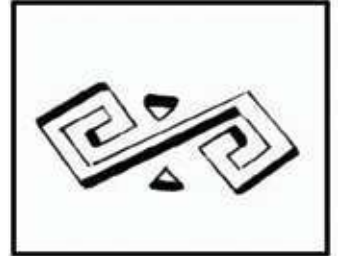

Foto 13. Goşken yer yaygısı Orjinal

Bereket

Çengel

Pıtrak

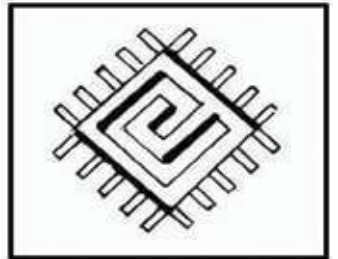

Foto 13. Çizim 9. Motif çizimleri

Katalog No	9
Fotoğraf No	13
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	28.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya /Merkez
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	185x310 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Goşken kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Dokuma Tekniği	Düz bez dokuma, sık motifli, seyrek motifli cicim
Kullanılan Malzeme	
Çözgü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Turuncu, siyah, beyaz, sarı, kırmızı

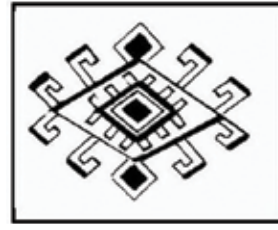
Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen şeklindeki örnek, Şenkaya yöresine ait orijinal dokumadır. Geometrik motifler ile turuncu, siyah, beyaz renkler hakimdir. Yatay ekseninde birbirine paralel olarak düzenlenmiş kompozisyonda bordüre yer verilmemiştir. Yörede 'tahta' denilen kalın şerit dört tane olup, sık motifli cicim tekniğinde dokunmuştur. Bu kısımda çengelli baklava, göz, pıtrak, bereket motiflerine yer verilmiştir. 'Dolma Çubuk' diye adlandırılan ince şerit, birbirine paralel yedi tane olup, kilim yüzeyinde dört ana bölümden meydana getirmektedir. Üzerinde pıtrak motifine yer verilmiştir.

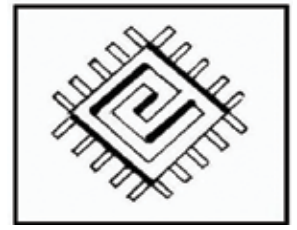
Bu bölümde düz bez dokuma üzerine sık-seyrek motifli cicim tekniği uygulanmıştır. 'Goşken kilimi' tabir edilen yer yaygısının çeşit ipi ve çözgüsü yündür. Kök boya ve sentetik boya birlikte kullanılmıştır.

Foto 14. Goşken yer yaygısı Orjinal

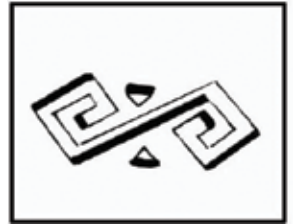
Bereket

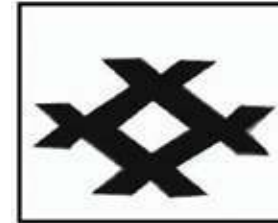
Pıtrak

Göz

Çengel

Pıtrak

Foto 14. Çizim 10. Motif çizimleri

Katalog No	10
Fotoğraf No	14
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	29.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya Merkez Camii
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	165x290 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Goşken kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Dokuma Tekniği	Düz bez dokuma, sık motifli,seyrek motifli cicim.
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, siyah, bej, beyaz, pembe, sarı, açık mavi, turuncu

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen şeklindeki dokuma Şenkaya yöresine ait orijinal niteliktedir. Birbirine paralel olarak yerleştirilen şeritler, yatay eksenle düzenlenmiştir. Bordüre yer verilmemiştir. 'Tahta' denilen kalın şerit dört tanedir. Üzerinde "çengel, baklava, göz, pıtrak" motiflerine yer verilmiştir. Bu kısımda sık motifli cicim tekniği uygulanmıştır. "Dolma çubuk" denilen kısımda siyah, beyaz, sarı, pembe zemin üzerinde "pıtrak, göz, çakmak ve bereket" motifleri dikkat çeker. Bu bölümde yedişer ince şerit birleşerek kilim üzerinde beş ana bölüm meydana getirir.

Düz bez dokuma üzerine "seyrek motifli cicim" tekniği uygulanmıştır. Goşken kiliminin çeşit ipi ve çözgüsü yündendir.

Foto 15. Goşken yer yaygısı Orjinal

Bereket

Pıtrak

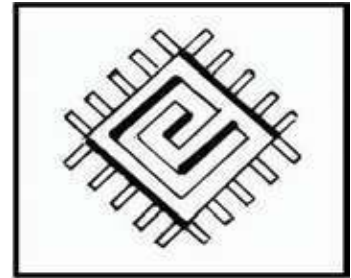

Foto 15. Çizim 11. Motif çizimleri

Katalog No	11
Fotoğraf No	15
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	29.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya Merkez Camii
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	160x260 cm.
Dokumanın Yöresel Adı	Goşken kilimi
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Dokuma Tekniği	Düz bez dokuma, sık motifli,seyrek motifli cicim.
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, siyah, beyaz, pembe, sarı, açık mavi

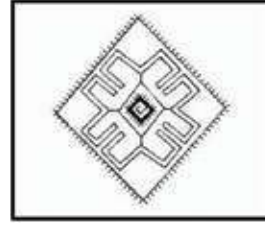
Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formdaki örnek, Şenkaya yöresinde dokunmaktadır. Yöreye özgü niteliktedir. Geometrik motifler ile kırmızı, sarı, siyah, beyaz renkler hakimdir. Tahta denilen enli şeritlerde sık motifli cicim tekniği uygulanmakla beraber kilim yüzeyinde dört tanedir. Üzerinde çengelli baklava, göz, pıtrak motiflerine yer verilmiştir. Dolma çubuk denilen ince şeritlerde düz bez dokuma üzerine seyrek motifli cicim tekniği uygulandığı görülür. Çakmak, pıtrak, göz motifleriyle dolgulanmış, bu bölüm otuzbeş banttandır meydana gelmiştir.

Atkı ve çözgüsü yündür. Atkıda ince eğrilmiş yün kullanılmıştır. Kök boya ve sentetik boya birlikte kullanılmıştır.

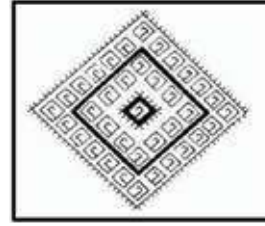
Foto 16. Şabani yük örtüsü Orjinal

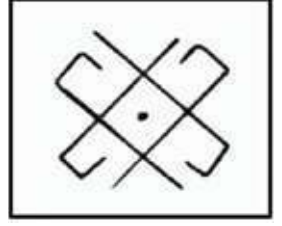
Bereket

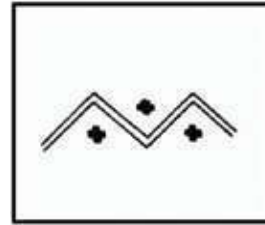
Pıtrak

Bereket

Pıtrak

Suyolu

Foto 16. Çizim 12. Motif çizimleri

Katalog No	12
Fotoğraf No	16
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya /Doğanköy
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	08.08.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya /Doğanköy
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	180x330 cm
Dokumanın Yöresel Adı	Şabani
Üretim Tipi (Cinsi)	Yük örtüsü
Dokuma Tekniği	Kilim, seyrek motifli cicim
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Siyah, kırmızı, beyaz, sarı, pembe

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formlu örnek, Şenkaya Doğanköy'e ait orijinal dokumadır. Geometrik motifler ile yöreye has özellikte siyah ve koyu kırmızı renkler kullanılmıştır. Orta zemini, dört şak olarak yapıp sonradan birleştirilmiştir. Üzerinde çengelli baklaların sıralanmış olduğu görülür. Aralarda pıtrak motifi yer alır. Kırmızı-siyah zeminli bordür üzerine "zikzak" (suyolu motifi) sıralanmıştır. Zemin ince eğrilmiş yünden yapılmış olup, koyu kırmızı ve siyah şeritler halinde dokunmuştur. Yöresel özellik taşımaktadır. Şabani yük örtüsü adı verilmektedir. Düz bez dokuma üzerine seyrek motifli cicim tekniği uygulanmıştır. Atkı ve çözgüsü yündür. Doğal boya kullanılmıştır.

Foto 17. Şabani yük örtüsü Orjinal

Bereket

Bereket

Göz

Foto 17. Çizim 13. Motif çizimleri

Katalog No	13
Fotoğraf No	17
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya
Dokuma Türü	Cicim, zili
İnceleme Tarihi	29.07.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	180x340 cm
Dokumanın Yöresel Adı	Şabani
Üretim Tipi (Cinsi)	Yer yaygısı
Dokuma Tekniği	Sık motifli cicim, zili
Kullanılan Malzeme	
Çözü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, beyaz, sarı, siyah

Dokumanın Tanımı

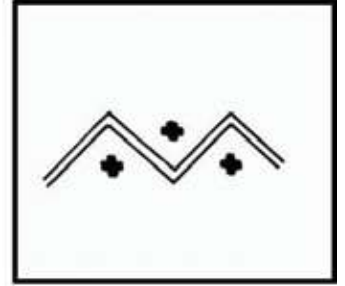
Dikdörtgen formlu örnek, Şenkaya yöresine aittir. Sonsuzluk prensibine göre sıralanmış kompozisyonda geometrik motifler hakimdir. Kilim yüzeyi tamamen motiflerle kaplıdır. Sık motifli cicim ve zili tekniği uygulanmıştır. Birbirine bağlı baklavalarda içerisinde bereket, pıtrak motifleri görülür. Orta zemini, iki şak olarak yapıp sonradan birleştirilmiştir.

Bordür ince şerit halinde baklava motiflerinden meydana gelmiştir. Atkı ve çözgüsü yündür. Doğal boya kullanılmıştır. İki şak halinde yapıp sonradan birleştirilmiştir.

Foto 18. Şabani yük örtüsü Orjinal

Suyolu

Bereket

Foto 18. Çizim 14. Motif çizimleri

Katalog No	14
Fotoğraf No	18
Dokunduğu Yer (Yöre)	Şenkaya/ Doğanköy
Dokuma Türü	Cicim
İnceleme Tarihi	08.08.2004
Bulunduğu Yer	Şenkaya/ Doğanköy
Dokunduğu Tarih	20.yy.
Ebatları (En / Boy)	150x280 cm
Dokumanın Yöresel Adı	Şabani
Üretim Tipi (Cinsi)	Yük örtüsü
Dokuma Tekniği	Sık, seyrek motifli cicim, zili
Kullanılan Malzeme	
Çözüğü	Yün
Atkı (Çeşit / Motif ipi)	Yün
Kullanılan Renkler	Kırmızı, beyaz, sarı, siyah, yeşil, pembe

Dokumanın Tanımı

Dikdörtgen formlu örnek, Şenkaya/Doğanköy yöresine aittir. Geometrik motifler hakimdir. Sonsuzluk prensibi içinde gelişen bir kompozisyon görülür.

Zemin üzerinde “çengelli baklavalar” içerisinde “bereket” motifleri aralarda ise pıtrak motifi yer alır. Alt ve üst bölümde kırmızı-siyah zemin üzerinde “muska, nazarlık, göz” motifi görülür. Yelen kısmında “zikzak/suyolu” motifi sıralanmıştır. Zemin ince eğrilmiş yünden yapılmış, koyu kırmızı ve siyah şeritler halinde dokunmuştur. Yöresel özellik taşımaktadır. Yörede ‘Şabani’ olarak adlandırılır. Atkı ve çözgü yündür. Doğal ve sentetik boya birlikte kullanılmıştır. Sık ve seyrek motifli cicim ile zili tekniği uygulanmıştır.

3. Sonuç

Geleneksel kültürümüzü temsil eden düz dokumalar, günümüz şartlarına yenik düşmüştür. Bu araştırma ile Şenkaya Yöresi'nde bulunan düz dokuma örnekleri belgelenmiş ve bu anlamda eksikliği hissedilen bilimsel bir doküman hazırlanmıştır. Yörede düz dokumacılık gittikçe önemini yitirmektedir. El sanatlarının her dalında olduğu gibi bu sanatta, değişen yaşam koşulları ve değer yargılarının bir sonucu olarak farklı işlevler yüklenerek ayakta kalma çabası içindedir. Bu sanatlarımızın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır. Geçmişte yapılan ürünleri korumak, üretim yöntemlerini araştırıp, arşivlemek gerekmektedir. Teknolojinin sunduğu imkânlardan faydalanarak gelenekselliğini kaybetmeden yeniden tasarımlar yapılmalıdır. Her yörenin el sanatlarının tanıtımı için yayınlar yapılmalı, halk bilinçlendirilerek, kültür varlıklarımızın korunması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Akgün, Tahsin (1955), *Erzurum*, İstanbul: Tan Matbaası.
Aşıroğlu, Tahsin (1972), *Erzurum İli Tarihçesi*, C.I., Erzurum 50 Yıl Armağanı

- Divan-ı Lügat-ı Türk* (Besim Atalay Tercümesi), Ankara 1939.
- Ergüder, Ayşe Aslıhan (2005), *Çoruh Vadisi Düz Dokumaları*, Ankara: Kariyer Matbaası.
- Ergüder, Ayşe Aslıhan (2009), *Kars Yöresi Düz Dokumaları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Erzurum.
- Erzurum Vilayeti*, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1960.
- Görgünay, Neriman (1983), "Bardız Kilimleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri*, C.5 Ankara.
- Görgünay, Neriman (1987), "Anadolu'da Cecim Çeşitleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri*, C.5 Ankara.
- Görgünay Kırzioğlu, Neriman (1997), "XVI-XVII. Yüzyıl Saray Kilimlerinin Bardız, Karabağ, Moldovya/ Komrat ve Bulgaristan'da Devam Edegelen Benzerleri", *V. Türk Halk Kültürü Kongresi, Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara.
- Kuşhan, Gülhan (1986), *Bardız Kilimleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Parlak, Tahsin - Ergüder, Ayşe Aslıhan, (2010), *Bardız Kilimleri*, Erzurum.
- Selek, Elif Türkan (1996), *Bardız Kilimleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler. Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

